Archetype

Αναστηλωτικά διλήμματα*

Τάσης Παπαϊωάννου - 13/09/2021

Οι εργασίες τσιμεντόστρωσης στην Ακρόπολη άνοιξαν, όπως ήταν επόμενο, μια μεγάλη συζήτηση για τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε γενικότερα την αρχιτεκτονική κληρονομιά στη χώρα μας. Πώς στεκόμαστε δηλαδή σήμερα απέναντι στο παρελθόν, στην ιστορία αυτού του τόπου, σε ό,τι μας έχει κληροδοτηθεί από όλες τις προηγούμενες γενιές. Κρίσιμα, διαχρονικά ερωτήματα που ζητούν επιτακτικά τις δικές μας απαντήσεις.

Οι ενέργειές μας, οι σωστές ή λαθεμένες επιλογές, τα επιτεύγματα και οι παραλείψεις μας θα κριθούν αναπόφευκτα από τις γενιές του μέλλοντος, όπως πάντοτε συμβαίνει στην ανθρώπινη ιστορία. Οι απαντήσεις θα φανερώνουν εν τέλει τη στάθμη του πολιτιστικού μας παρόντος.

'Έχουμε την τύχη να ζούμε ανάμεσα σε συγκλονιστικά ερείπια μεγάλων πολιτισμών του παρελθόντος, τα οποία καθόρισαν την πορεία του δυτικού πολιτισμού και κατ' επέκταση του νεοελληνικού κράτους. Όμως αυτές οι πέτρες, αυτά τα μάρμαρα που μας παραδόθηκαν, δεν ανήκουν σε εμάς. Δεν είμαστε εμείς οι ιδιοκτήτες τους, όπως λανθασμένα πιστεύουμε αρκετές φορές. Ανήκουν στην παγκόσμια ιστορική παρακαταθήκη της αρχιτεκτονικής, και ως εκ τούτου είναι κτήμα ολόκληρης της οικουμένης. Σε μας έλαχε ο κλήρος να τα φυλάμε και να τα προστατεύουμε ως κόρη οφθαλμού, ως τα πολύτιμα εκείνα κειμήλια που «γι' αυτά πολεμήσαμε», όπως έλεγε ο Μακρυγιάννης.

Το νοερό ταξίδι στο χθες, σ' αυτό κυρίως στοχεύει. Στην αυτογνωσία μας! Στον διαρκή, αναγκαίο έλεγχο του άγνωστου δρόμου πάνω στον οποίο πορευόμαστε. Στο ποιοι είμαστε και πού πάμε. Στην ευθύνη που έχει η γενιά μας, όπως και κάθε γενιά μέσα στο πέρασμα του χρόνου, να παραδώσει με ασφάλεια στο μέλλον αυτό

που της εμπιστεύτηκε το παρελθόν. Η συζήτηση αυτή, συνεπώς, αφορά όχι μόνο τους ειδικούς επιστήμονες, αλλά ολόκληρη την ελληνική κοινωνία.

Όλους τους πολίτες που μετέχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Είναι δικαίωμα και υποχρέωση μαζί. Γι' αυτά που κάναμε ή δεν κάναμε θα λογοδοτήσουμε στο μέλλον. Με την έννοια αυτή, η συζήτηση για το τι, το πώς και το γιατί είναι μια συζήτηση εξόχως πολιτική.

Η ενδελεχής, κοπιώδης έρευνα, η τεκμηρίωση, η διαρκής προσπάθεια να κατανοήσουμε κάθε φορά τα περασμένα, να δούμε όσο το δυνατόν καλύτερα και εγκυρότερα το ομιχλώδες, δυσδιάκριτο και -τις περισσότερες φορές- σκοτεινό παρελθόν, να αφουγκραστούμε τις πέτρες που διηγούνται ψιθυριστά την ιστορία αυτών που τις πελέκησαν και τις έχτισαν, έχουν στόχο εν τέλει την κατανόηση του δικού μας κόσμου.

Αυτή η αγωνιώδης και βασανιστική προσπάθεια ανακάλυψης της κρυμμένης «αλήθειας» είναι που κινητοποιούσε τους ερευνητές του παρελθόντος και θα κινητοποιεί εσαεί τους ερευνητές του μέλλοντος. Γιατί η απάντηση στα αρχέγονα ερωτήματα δεν θα 'ναι ποτέ τελεσίδικη. Μη λησμονούμε τη βασική αρχή: ποτέ δεν θα αντικρίσουμε τα ρημαγμένα χαλάσματα που έφτασαν ως εμάς με τα μάτια εκείνων που τα έχτισαν! Η ματιά εκείνων έφυγε και χάθηκε για πάντα μαζί τους, θάφτηκε οριστικά στο σώμα της Ιστορίας.

Εδώ εγείρεται ένα εύλογο ερώτημα που έχει απασχολήσει κατά κόρον τους αναστηλωτές στο παρελθόν, αλλά συνεχίζει να απασχολεί και εμάς σήμερα. Πού αρχίζει και πού τελειώνει μια αναστήλωση; Ακόμη κι αν γνωρίζουμε επακριβώς την αρχική μορφή που είχε το ερείπιο που βρίσκεται μπροστά μας, κάθε εμφανή και αφανή λεπτομέρειά του, μπορούμε, έχουμε το δικαίωμα να αποκαταστήσουμε το χτίσμα στην αρχική μορφή του, συμπληρώνοντας με νέα υλικά όλα εκείνα τα τμήματα που χάθηκαν; Κάτι τέτοιο θα ήταν σωστό, αποδεκτό, ή μήπως θα είχαμε φτιάξει μια ρεπλίκα, μια ψεύτικη απομίμηση προς τέρψη των τουριστών;

Διότι δεν είναι λίγα τα παραδείγματα που έχουμε από το παρελθόν, όπου η μακροχρόνια ενασχόληση ενός αρχαιολόγου με το θαυμαστό έργο της μελέτης και αναστήλωσης σημαντικών μνημείων της αρχαιότητας, η αγνή αγάπη για τα έργα αυτά της ύψιστης τέχνης στα οποία έχει αφιερώσει τη ζωή του, τον κάνει μερικές φορές ασυναίσθητα να ξεπερνάει το μέτρο. Το «μέτρον άριστον» που τα μάρμαρα αυτά διδάσκουν αιώνες τώρα.

Κι άλλη μια σκέψη: κάθε αρχαιολογικός χώρος οφείλει να είναι ανοιχτός στους επισκέπτες, στο αβίαστο βλέμμα που αγναντεύει και στοχάζεται ελεύθερα το παρελθόν. Ενεργοποιεί τη φαντασία του ανθρώπου που αναρωτιέται, προβληματίζεται πασχίζοντας να συμπληρώσει νοερά αυτό που λείπει. Που βυθίζεται, κοντολογίς, στη δική του προσωπική ενδοσκόπηση, που στέκεται σιωπηλός όχι μόνο μπροστά στα περικαλλή μάρμαρα, αλλά και στους ανθρώπους που τα έφτιαξαν και χάθηκαν μέσα στη σκόνη του χρόνου. Αντικρίζοντας κάθε θραύσμα, κάθε σπάραγμα που έφτασε ως εμάς σήμερα, είναι σαν να μας αποκαλύπτεται μυστικά πάνω τους το δακτυλικό αποτύπωμα του αρχαίου τεχνίτη που «πελέκησε και άρμοσε την πέτρα», όπως λέει ο ποιητής. Σαν αεράκι αφηγείται τη ζωή του.

Το περπάτημά μας στους αρχαιολογικούς χώρους απαιτεί πάνω απ' όλα τον σεβασμό μας, είναι ένα προσκύνημα στην ιερότητα της ανθρώπινης ζωής. Δεν είναι απλώς ακόμη ένας προορισμός στην υπηρεσία τού μαζικού τουρισμού -ένα μ' άλλα λόγια «τουριστικό προϊόν» προς εκμετάλλευση, ακόμη ένα καταναλωτικό προϊόν που αποφέρει κέρδη, ανάμεσα στα άλλα που χαρακτηρίζουν την πνευματική ευτέλεια της εποχής μας.

Ας κρατήσουμε με ευλάβεια, λοιπόν, το μέτρο που το κάθε μνημείο μάς υποδεικνύει. Δεν είναι ο αριθμός των τουριστών που θα μας καθορίσει τους όρους της όποιας επέμβασής μας. Είναι, αντιθέτως, οι θαμμένες ανθρώπινες μνήμες και τα διδάγματα που ανασύρονται μυστηριωδώς από τα χαλάσματα. Μνήμες που μας βοηθούν να στοχαστούμε και τη δική μας ζωή. Για να μένει η αυθεντική αρχιτεκτονική -η μητέρα των τεχνών- να διηγείται την τραγική ιστορία της ανθρώπινης ύπαρξης, τον στοιχειωμένο κύκλο της ζωής και του θανάτου.

*Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 08.05.2021